

Bank houdt herinnering levend aan meester Koenders van de Sint Jozefschool

Meester welbedankt¹

De Sint Jozefschool aan de Laagte in Eibergen is als schoolgebouw gespaard gebleven en onderdeel geworden van een fraai appartementencomplex. Aan de voormalige school is onlosmakelijk de naam van Koenders verbonden. Leonardus Petrus Koenders (1910-1987) was hoofdonderwijzer van 1936 tot 1975. Velen in Eibergen zullen nog met weemoed terugdenken aan de tijd waarin zij naar de Sint Jozefschool gingen. Dat was in een tijd waarin het schoolhoofd nog een groot gezag had en beschouwd werd als de ‘schoolpaus’. De meester kon zich nooit vergissen. Zijn oordeel gold als onfeilbaar. Wanneer de meester niet tevreden was over jouw gedrag of prestaties dan kon je als kind een fikse bestraffing verwachten van je ouders. “Dat is tegenwoordig wel anders, het lijkt wel omgekeerd”, zo stelde Koenders in een interview bij zijn pensionering. “Wanneer een kind op school te weinig presteert dan komen de ouders op school een hartig woordje met de onderwijzer spreken.”

De tijden zijn veranderd. Ooit golden strenge regels, niet alleen voor de kinderen maar ook voor ouders. Misschien kunt u zich nog herinneren dat bij de voor- en achterdeur van de school bordjes hingen met als opschrift: “Het schoolhoofd en onderwijzend personeel wensen gedurende de lesuren niet gestoord te worden”. De school was een burcht waar ouders nauwelijks toegang hadden. Het schoolhoofd was autoritair. Er werd in die tijd niet anders verwacht dan dat hij zijn gezag in volle omvang liet gelden. Leerlingen konden dat zo nu en dan aan den lijve ondervinden.

In 1979, toen de Sint Jozefschool 75 jaar bestond, is door Ben Weeink een jubileumboekje uitgegeven. Ben Weeink (1932-2007) is zes jaar leerling en later 34 jaar onderwijzer op deze school geweest. Om die oude tijd te typeren nam hij in het boekje een ‘protestsong’ op, een soort afscheidsvers waarmee je onder het gezag van de meester uitkroop. Bij het verlaten van de school kon hij je immers niets meer doen.

*“Meester welbedankt,
voor het zitten in de bank
voor het staan in de hoek
en de klappen voor de broek”.*

Herinneringsbank

Na het overlijden van meester Koenders in 1987 heeft zijn enige zoon Otto een poging gedaan de naam van zijn vader in de gemeente Eibergen te vereeuwigen.

Otto Koenders geflankeerd door zijn zussen Els en Marianne op de herinneringsbank bij de Sint Jozefschool (foto: Karen Koenders).

Dit is destijds niet gelukt. Drieëntwintig jaar later onderneemt één van de kleinkinderen, Karen Koenders, een nieuwe poging en deze keer met succes. Haar voorstel was een herinneringsbank te plaatsen in de tuin van het appartementencomplex aan de Laagte. De woningstichting ProWonen en de bewoners van het appartementencomplex stemden graag in met dit plan. Deze herinneringsbank is een verrassingscadeau van familie en vrienden voor Otto, die op 20 oktober jongstleden zeventig jaar werd. Met deze bank willen familie en vrienden de herinnering aan meester Koenders levend houden. Op zondag 11 september is de bank officieel in gebruik genomen in aanwezigheid van de kinderen, kleinen achterkleinkinderen, Bertus te Raai namens Pro Wonen en enkele bestuursleden van onze kring. De plaatsing van deze herinneringsbank is voor de redactie van Old Ni-*js* een mooie gelegenheid voor een terugblik in de geschiedenis.

Wie was meester Koenders? Waarom is hij in de herinnering van velen een legendarische figuur gebleven? Was hij werkelijk zo streng als alle verhalen en anekdotes willen doen geloven? Bij de speurtocht naar het verleden is gebruikgemaakt van krantenberichten, interviews met Koenders rond zijn pensionering in 1975 en zijn afscheid uit de gemeenteraad in 1978. Informatief is ook het reeds genoemde jubileumboek van Ben Weeink. Verder zijn geraadpleegd Jan de Leeuw (1947), Inge Wielens (1961) en Marjolein Wielens (1965) over hun ervaringen als leerling op de school. Ten slotte is informatie ingewonnen bij Hennie

Wesselink die als schoolhoofd van de Christelijke ULO in Eibergen, ondanks de grote tegenstellingen tussen katholiek en protestants destijds, goede contacten had met collega Koenders.

De school als verlengstuk van de kerk

Alvorens in te gaan op de persoon Koenders is het goed iets meer te vertellen over de geschiedenis van de Sint Jozefschool. Tot 1904 gingen katholieke kinderen in Eibergen naar de openbare school. Petrus van den Hurk, van 1866 tot 1903 pastoor in Eibergen, heeft zich ingespannen voor de stichting van een katholieke school. Hij was voor zijn parochie tevens een rijke 'heerroom' die de bouw van de Sint Jozefschool bekostigde.

De oude school, nog zonder bovenverdieping (foto: collectie J. Baake).

De school behoorde in die tijd vlak bij de kerk te staan en het meestershuis direct daarnaast. De pastoor had het oog laten vallen op een perceel aan de Laagte. Het was een hoog stuk grond, bebouwd met rogge, dat bekend stond als 'Koeslags bulten'. De eigenaresse was mevrouw Johanna Louisa de la Fontaine Verwey, weduwe van Engbert Koeslag, de laatste rentmeester van de Heerlijkheid Mallum. Weduwe Koeslag wilde de grond in geen geval aan de kerk verkopen want zij was een tegenstandster van een 'Roomse school'. Pastoor Van den Hurk speelde een slim spelletje. Hij gebruikte een tussenpersoon. Een zekere Olthof, familie van de latere aannemer Olthof, was 'op vrijersvoeten' en wilde, zoals men dat toen noemde, 'zelf timmeren'. Niets vermoedend verkocht

de weduwe Koeslag de grond aan Olthof en deze verkocht de grond door aan de pastoor. Dit verhaal werd door Ben Weeink opgetekend uit de mond van Hendrik Timmen, kruidenier en manufacturier aan de Grotestraat 63 (nu Damesmode Topstijl). Vlak voor het gereedkomen van de bouw overleed de pastoor. Hij legateerde een aanzienlijk bedrag voor de school. Dat was voor het voortbestaan van de school belangrijk want het bijzonder onderwijs werd door de overheid nog flink achtergesteld bij het openbaar onderwijs. Pas in 1920, toen protestanten en katholieken een politiek ‘monsterverbond’ sloten, kwam een einde aan de schoolstrijd. Onder de eerste minister van onderwijs, Th. de Visser, werden openbaar en bijzonder onderwijs financieel gelijkgesteld.

Aanvankelijk telde de school twee lokalen maar er werd in de loop der jaren verschillende keren uitgebreid. In 1930 kreeg de school de gevel die we nu nog zien.

Dat de school een verlengstuk was van de kerk mag uit het voorgaande al duidelijk zijn geworden. Het kerkbestuur was tevens schoolbestuur. Dit bestuur, in casu de pastoor, benoemde en ontsloeg leerkrachten en zag nauwlettend toe op het gedrag van de leerkrachten. Gemengde verkering was reden voor ontslag. Onderwijzeressen mochten nooit zonder kousen lopen en geen jurken met korte mouw dragen. Hoog dichtgeknoopte jurken was het voorschrift en bij het ter communie gaan moesten dames altijd een hoofddeksel dragen.

Kindermis en schoolbiecht

In het jubileumboek van Ben Weeink wordt verteld over de dagelijkse (!) kindermis die op 6 juni 1913 werd ingesteld. Tot 1950 moesten leerlingen ‘s morgens voordat de schoolbel luidde, de mis bijwonen. Zelfs de kinderen die uit buurtschappen kilometers lopend naar school kwamen, mochten pas na afloop van de mis iets eten en drinken. Op school werd elke dag genoteerd wie bij de mis aanwezig was geweest en op ieder rapport werd dit met een speciaal puntenstelsel vermeld. In de derde klas werd begonnen met de 548 vragen van de catechismus. De vragen moesten uit het hoofd worden geleerd. Alleen les 42 over het huwelijk mocht worden overgeslagen.

“Je moest de antwoorden uit het hoofd kunnen opdreunen maar wij kinderen begrepen lang niet alles”, zo vertelt Jan de Leeuw. “De eerste vraag van de catechismus was al raadselachtig. Waartoe zijt gij op aarde? Om God te dienen en in het hiernamaals gelukkig te zijn? Als kind had je nog geen idee wat het hiernamaals was.” Koenders zelf noemt in het jubileumboek vele komische voorbeelden van hoe kinderen van alles door elkaar haspelden en moeilijke woorden vervingen door woorden die ze wel kenden. Zo werden de gezanten van God verbasterd tot ‘fazanten’, de schoot van Maria werd ‘schort’, het uur van de dood werd geschreven als ‘donateurs van de dood’, Uw wil geschiedde werd veran-

Schoolklas uit 1946. 1. Grada te Koppele, 2. Corry Konings, 3. Elly te Poele, 4. meester Koenders, 5. Stien Konings, 6. Netty Wijnen, 7. Truus te Nijenhuis, 8. meester Van de Wetering, 9. Ria Willemsen, 10. Lotte Willemsen, 11. Annie Bomers, 12. Wilhelmien Stevens, 13. Bertha Bongers, 14. Arnold te Rietmole, 15. Laurens Krabben, 16. Thea Willemsen, 17. Agnes te Poele, 18. Bernhard Asschert, 19. Leo Firing, 20. Henk Startman, 21. Jopie te Rietmole, 22. Gerard Stoverink (foto: collectie Stien Konings).

derd in ‘Uw wild geschiet op aarde’ en de Heilige Jozef was de ‘maandelijkse’ (maagdelijke) echtgenoot van Maria. In de tijd waarin Inge Wielens de school bezocht (1968-1974) bestonden die catechisatielessen niet meer. Toch was de eerste Heilige Communie nog een groot feest. Ook het Heilig Vormsel voor de zesdeklassers bleef een indrukwekkend evenement waarbij alle ouders aanwezig waren en de bisschop de leerlingen plechtig zegende. Het maakt zo veel indruk dat je het nooit meer vergeet. In het jubileumboek vertelt Koenders dat de eersteklassers door de juffrouw werden voorbereid op niet alleen de eerste Heilige Communie maar ook op de eerste biecht. Samen met de priester was het altijd een lastige puzzel om uit te maken wie nog niet ‘rijp’ waren om communie te doen. Als er afwijzend werd beschikt kon dat leiden tot heftig protest van ouders. Leerlingen moesten eens in de twee weken in schoolverband biechten. “Je moest dat heel streng reglementeren anders liep de organisatie uit de hand en hadden de leerlingen elkaar tot vlak voor de biechtstoel met de klompen bewerkt”, aldus Koenders in een terugblik op die tijd.

In het jubileumboek vertelt Ben Weeink hoe kleermaker Jan Tank de uitwerking

van het sacrament van de biecht als geen ander heeft kunnen waarnemen. De stroom van angstig bedrukte gezichten richting kerk en de stroom van opgewekte gezichten vanaf de kerk kwamen altijd langs het raam van de werkplaats van Tank. 's Zomers stond het raam open en heel vaak zal hij hebben moeten horen: "Zo Jan, daar bunk weer mooi van of !" Weeink geeft ook een leuke impressie van de vrijheid die hij als schooljongen beleefde in dat kleine stukje van de kerk terug naar school. Eerst kleermaker Tank op wie hij vaak jaloers was omdat die niet meer naar school hoefde. Dan de smederij van Bart Bomers waar natuurlijk veel te beleven was. Daarachter de grote walnotenboom. 'Nött'n jatten' was een spannende bezigheid omdat de eigenaar van de boom zijn kostbaarheden hardnekkig bleef verdedigen. Eenmaal om de hoek bij bakker Van der Ziel kwam je weer in het zicht van de school en bleef er niks anders over dan maar braaf de speelplaats op te gaan.

Autoritair

Vroeger behoorde een schoolmeester heel streng te zijn en leerlingen hadden alleen maar te luisteren. Dat was iets heel vanzelfsprekends. Zowel Jan de Leeuw als Inge Wielens vertellen over de bijna militaire discipline op het schoolplein vlak voor aanvang van de lessen. Alle klassen stonden keurig opgesteld in rijen van twee. Pas wanneer Koenders, met de grote bel in zijn hand, alle rijen geïnspecteerd had en iedereen muisstil was, kreeg de eerste klas met een tikje van de bel het sein om het schoolgebouw binnen te gaan, waarna in volledige stilte de andere klassen volgden. In de grootste klas die Koenders ooit heeft gehad zaten 53 leerlingen. "Dan moest je wel als een Feldweibel regeren, anders redde je het niet," zo vertelde Koenders toen hij met pensioen ging. In die tijd werd het gezag van kerk en school over het algemeen nog volledig geaccepteerd. Ook voor Jan de Leeuw was de strenge orde en tucht heel gewoon: 'je wist als kind niet beter.' Wel had hij een hekel aan de maandagochtenden wanneer de meisjes naailes kregen van zusters van het Antonius gesticht en de jongens tot aan de pauze lastige cijfersommen moesten maken.

De moderne tijd met alle inspraak en vrijheid van dien kwam maar heel langzaam op gang. Dat heeft meester Koenders ook zelf ervaren. Toen hij al in 1945 het initiatief nam tot het oprichten van een oudercomité, was dat een revolutionair idee en verklaarden zijn collega's hem voor gek. De inspraak van ouders via het oudercomité zal toen nog niet veel verder zijn gegaan dan overleg over bijvoorbeeld de planning van de 'aardappelrooivakantie'. Vele jaren later, in het schooljaar 1964-1965, werd los van het kerkbestuur, een schoolbestuur benoemd. Dat was een verandering waar nog lang niet iedereen het mee eens kon zijn. Ben Weeink, die toch tot een volgende generatie behoorde, zocht als schoolmeester de gulden middenweg. De nieuwe tijd vond Weeink meer kindvriendelijk en meer mogelijkheden biedend. Maar een onderwijzer voor wie de

kinderen geen ontzag hadden, was niet goed. Ook Weeink eiste van de kinderen orde, netheid, parate kennis en nauwkeurigheid en in de omgangsvormen was hij ook nog streng. Hij wenste wanneer hij op straat een leerling tegenkwam, niet met 'hoi' te worden begroet. Daarin verschilde hij weinig van Koenders. Geen wonder want beiden hadden hun opleiding genoten in het zeer strenge internaat in het Brabantse Oudenbosch.

Ter gelegenheid van het 75-jarig jubileum van de school werd in juni 1979 een grote reünie gehouden. Present waren ook meester Koenders en juffrouw Timmermans (geheel rechts) (foto: collectie museum de Scheper).

De tijden waren al veranderd toen Inge Wielens naar school ging. Zij bewaart goede herinneringen aan de ouderwetse, degelijke maar wel aardige schoolmeester Koenders. Bijzonder was dat in de eerste of tweede klas een declamatiewedstrijd werd gehouden. Dit gebeurde in het lokaal van Koenders, de zesdeklassers vormden het publiek. Inge won de eerste prijs met *Jantje zag eens pruimen hangen / o als eieren zo groot / 't scheen dat hij ze wilde plukken / schoon zijn moeder het hem verbood*. Veel succes en plezier hadden Inge en haar schoolvriendinnen ook met een playbackshow tijdens het afscheidsfeest van de zesde klas. Koenders leek toen het playbackken nog niet door te hebben want hij

vroeg om de luidspreker wat zachter te zetten zodat hij de meisjes zou kunnen horen zingen. Niet iedereen denkt met genoeg terug aan die tijd. Klasgenoten uit Hupsel van Inges zus Marjolein (1965) vonden de meester helemaal niet aardig maar te streng en te kritisch.

In de nadagen van zijn onderwijzerschap heeft Koenders zelf ook moeilijke tijden doorgemaakt. In 1972 overleed zijn vrouw Rie Koenders-de Jong. Haar steun te moeten missen viel hem zwaar, weet Inge Wielens. Daarbij komt waarschijnlijk nog dat er sinds de komst van de tweede katholieke school, de Paulusschool -nu de Regenboog- aan de Lariksweg, een zekere vorm van concurrentie was met de leerkrachten van die school, die naar onderwijsvernieuwing streefden en naar een moderne manier van leren. Jan de Leeuw, leerling van de Sint Jozefschool en later leerkracht aan de Paulusschool, vertelt hoezeer Koenders zich verzette tegen onderwijsvernieuwing. Voor hem stond dat gelijk aan 'onderwijsvernieling'.

Taboes

Koenders, geboren in 1910 in Enschede als zoon van een aannemer, was nog maar elf jaar toen hij in het internaat Oudenbosch werd geplaatst. Hij noemde het wel eens een geciviliseerd concentratiekamp. "Ze waren er ontzettend streng. Je mocht daar niets. Voor het minste of geringste kreeg je straf. Meisjes waren ook helemaal taboe. Als je een damesfiets zag dan begon je al te blozen," zo vertelde hij in een afscheidsinterview in 1975. Nog heel lang na Oudenbosch bleef de omgang tussen meisjes en jongens een probleem. In de tijd dat Ben Weeink leerling was op de Sint Jozefschool, moesten jongens en meisjes nog gescheiden spelen. Er waren twee speelplaatsen bij de school. De onvrijheid met betrekking tot seksualiteit komt in de verhalen van Koenders nog een keer aan de orde. Hij vertelt daarover in het jubileumboek. Als schoolmeester in Eibergen was hij zich een keer 'te buiten gegaan' aan seksuele voorlichting. De aanleiding was een televisieles getiteld: 'Vrij, vrijer, vrijst'. Beide zesde klassen waren samengevoegd en mevrouw Wesseling-te Loeke, de leerkracht van de andere klas, was daarbij aanwezig. Koenders en mevrouw Wesseling vonden die televisieles niet goed en zonder overleg met elkaar sloegen zij, onvoorbereid, aan het voorlichten. Dat gebeurde in de vorm van een klassengesprek, voor die tijd toch wel modern. Er was uiteraard nog veel onwetendheid bij de leerlingen. Zo meenden sommigen dat de baby uit de navel kwam. Aan het einde van de les kwam nog een penibele vraag: "Moet je daarbij je pyjama uittrekken?" Koenders knipperde met de ogen en zei: "Dat is een moeilijke vraag". En hij antwoordde: "Komt tijd, komt raad". Inge Wielens herinnert zich die seksuele voorlichting nog goed. Het moet daarom in het schooljaar 1973/74 hebben plaatsgevonden. Zij zat toen in de zesde klas. Niet één keer, maar een serie van wekelijkse klassengesprekken over seksualiteit. Het was Janny Tuinte die de moeilijke vraag over de pyjama stelde.

De Sint Jozefschool in het jubileumjaar 1979 (foto: collectie museum de Scheper).

Andersdenkenden

Koenders was achttien toen hij zijn onderwijzersakte op zak had en hij kon aan de slag in Barneveld. Zijn vader die als aannemer veel kerken bouwde en dus goede contacten had met kerkbesturen, wist deze eerste betrekking te regelen. Hij verdiende dertig gulden in de maand terwijl hij 55 gulden kostgeld moest betalen. Zijn vader moest dus bijspringen. In Barneveld was de strijd tussen katholieken en protestanten heftig. Koenders vond die verschillen enorm interessant. Hij heeft daar veel gesproken met andersdenkenden. Die ervaring zal hem van pas zijn gekomen toen hij in 1936, nog maar 25 jaar oud, benoemd werd als hoofdonderwijzer aan de Sint Jozefschool in Eibergen. De strijd tussen katholiek en protestant zal in Eibergen niet zo heftig zijn geweest als in Barneveld. De Achterhoekse gemoedelijkheid en de waarde die gehecht werd aan goed 'naoberschap' zullen daarbij waarschijnlijk een rol hebben gespeeld. De streng gereformeerde bakker Van der Ziel en de katholieke schoolmeester Koenders gingen weliswaar niet veel met elkaar om maar waren, wanneer daar aanleiding toe was, goede 'naobers' voor elkaar. De ervaring van Jan de Leeuw uit die tijd is vergelijkbaar. Iedereen leefde wel sterk in zijn eigen wereld, in de eigen kerkelijke of politieke zuil maar dat had ook een positieve kant: je hoorde ergens bij. Tegelijkertijd waren de contacten van de familie De Leeuw met niet-katholieke burens zoals garagehouder Van der Noordaa, caféhouder Schuurman en loodgieter Pasmaan, gewoon goed.

Koenders vond van zichzelf dat hij geen ‘pilarenbijter’ was. Toch, zo bekende hij bij zijn afscheid in 1975 tegenover een journalist van de krant, voelde hij zich bijna persoonlijk beledigd toen het eerste kind van de Jozefschool naar de Christelijke ULO in Eibergen ging. Wanneer dat was en om welk kind het ging, is niet met zekerheid te zeggen. Hennie Wesselink, de voormalige hoofdonderwijzer van de Christelijke ULO in Eibergen, noemt Theo en Wilfried Wegdam die rond 1960 naar de Christelijke ULO gingen. Maar schoenmaker Weeink heeft Wesselink ooit verteld dat hij al in 1948 naar de Christelijke ULO ging. In 1974 ging Inge Wielens naar de Christelijke MAVO in Eibergen. Koenders was teleurgesteld en liet dat blijken in een gesprek met haar ouders. De familie Wielens hield voet bij stuk. Men vond het niet nodig dat Inge iedere dag op de fiets naar Groenlo zou gaan. De Christelijke MAVO in Eibergen stond immers bekend als een goede school. Inge’s zussen Yvonne (1963) en Marjolein (1965) volgden dezelfde weg. Opvallend is dat Koenders voor zijn eigen kinderen ook pragmatische keuzes maakte. Hij stuurde Otto en Marianne voor bijles wiskunde naar ... Hennie Wesselink.

De strijd om een correct gebruik van de Nederlandse taal

Koenders hechtte veel waarde aan lezen en schrijven. De school had dan ook een voor die tijd uitgebreide schoolbibliotheek. Die bibliotheek was een bondgenoot in de strijd om correct gebruik van de Nederlandse taal. Veel kinderen kwamen uit de buurtschappen en spraken onvervalst dialect. Dat maakte het bijbrengen van grammatica tot een extra zware opgave voor de onderwijskracht. Die kinderen waren gewend om te zeggen: ‘doe jij maar even afwassen’ of: ‘dat lust mij niet.’ Deze manier van spreken zat er zo ingebakken dat ze af en toe wel onuitroeibaar leek, zo was de ervaring van Koenders. Inge Wielens vertelt dat haar ouders, die tegen elkaar dialect spraken, hun kinderen in het Nederlands opvoedden. Zij herinnert zich dat kinderen op school die thuis alleen maar dialect gewend waren, soms heel moeilijk de ‘sch’ konden uitspreken. Dan moesten ze van de leerkracht soms tot vervelens toe (en vaak na schooltijd) oefenen en toch bleef ‘school’ klinken als ‘skool’. Overigens was het dialect ook vaak een bron van vermaak, zo vertelt Koenders in het jubileumboek. Hij gaf eens een les over ‘de stad’ en vroeg: “Wie van jullie is wel eens in een stad geweest?” Een paar vingers gingen omhoog, Enschede, Arnhem. “Goed, wie weet er nog een stad?” Als een raket schoot een vinger omhoog: “Jao meister, de stât (= staart) van een hond.”

Ben Weeink vertelt in het jubileumboek nog een andere anekdote. In de beginperiode van de ballpoint gaf een leerling een in de klas gevonden exemplaar aan de meester. Deze vroeg aan de klas: “Van wie is deze?” Een ‘overjarige’ leerling riep: “Van oe!” Om hem nog iets te leren corrigeerde de meester hem in beschaafd Nederlands: “Van U!” Verwonderd reageerde de leerling daarop:

“Van mie?” Om hem duidelijk te maken dat dit ‘netjes’ gezegd kon worden zei de meester: “Van mij!” Het gezicht van de leerling fleurde op en op een toon van ‘wat ne stommen kearl’ riep hij: ”Jao meester dat zeg ik oe toch!” Opmerkelijk in dit verband is overigens dat Ben Weeink, die zich zo inspande om zijn leerlingen beschaafd Nederlands te leren, veel werk heeft verzet voor het behoud van het dialect. In 1980 verscheen van hem het *Woordnbook van 't plat van Eibarge en omgeving*. In 1995 kwam hij met een nog uitgebreidere verzameling van woorden en uitdrukkingen in *'t Eibargs plat op de riege*. Terug naar meester Koenders.

In mei 1981 werden de kleuters van de Sint Antoniusschool bij de Sint Jozefschool ingelijfd. Het schooltje aan de Whemerdijk was afgekeurd. Schoolhoofd Antoon de Marie en hoofdkleuterleidster Marja Hoefnagels openden samen het nieuwe gebouw. In het midden meester Koenders, links van hem Truus van Genderen, voorzitter van de oudervereniging en rechts Marie-José Tjihuis van het rk-schoolbestuur (foto: collectie museum de Scheper).

Aristocraat en rebel

De redactie van *Onze Gids*, door Koenders getypeerd als het ‘biggenblad’, interviewde hem toen hij in 1978 afscheid nam van de gemeenteraad. Twee periodes heeft Koenders in de raad gezeten voor het Gemeentelijke Democratische Partij (GDP). Het zinde hem niet in de Katholieke Volkspartij (KVP) omdat het er ondemocratisch toeging. Twee mensen maakten de dienst uit en de gemeenteraad liet zich door hen blindelings leiden. Toen twee raadsleden zich afscheid-

den van de KVP, sloot hij zich bij deze 'rebellen' aan. Koenders kon fel van leer trekken tegen B&W en mederaadsleden. Hij wakkerde kritische en heftige discussies aan in de raad. Hij streed voor meer openheid en meer democratie. De GDP was de eerste die aandrong op commissies, inspraak en goede voorlichting. De verkiezingsuitslag van 1978 bracht de GDP terug tot een eenmansfractie. Hij vond het jammer terug te moeten treden uit de raad, maar hij meende dat hij zijn verlies moest aanvaarden 'als een aristocraat'. Die houding typeert hem. Hij was een vooraanstaand man met groot gezag en zo liet hij zich ook gelden. Toch was hij niet het prototype van een ouderwetse schoolmeester. Hij ging met de tijd mee en soms was hij zijn tijd vooruit. Denk bijvoorbeeld aan het oudercomité dat hij al in 1945 oprichtte. Opvallend is ook dat hij in de avonduren na een studie van 4,5 jaar aan de Utrechtse universiteit zijn acte M.O.-pedagogiek behaalde. Die wetenschappelijke kennis vond hij belangrijk. Al heel vroeg liet hij zijn zesdeklassers psychologisch testen om uit te maken voor welke school hij of zij het meest geschikt was. Koenders stimuleerde vervolgonderwijs. Doorleren was in het verleden helemaal niet vanzelfsprekend, zeker niet voor meisjes want voor hen was alleen maar een taak als huisvrouw en moeder weggelegd. Dus aan hen hoefde geen geld te worden gependend. Het was een kwestie van geld en van mentaliteit. In vele gezinnen was het armoe troef. Elk paar handen dat extra geld in het laatje bracht was meer dan welkom. Niet alleen meisjes, ook jongens werden wanneer ze niet meer onder de leerplicht vielen onmiddellijk ingeschakeld om de situatie thuis wat te verlichten. Om zijn leerlingen bij het vinden van werk een duwtje in de rug te geven fraudeerde hij desnoods met rapportcijfers. Het Eibergse textielbedrijf van Ten Cate, vanaf 1955 de Koninklijke Textiel Veredelingsindustrie (KTV), toen een van de grootste werkgevers in Eibergen, had een protestantse directie en daarom een sterke voorkeur voor schoolverlaters van de protestants-christelijke Willem Sluiterschool. Alleen als er nog plaats was kregen de rooms-katholieke jongens met de beste rapportcijfers een kans. Met een 'rein geweten' veranderde Koenders matige rapportcijfers in achten en negens. Niet alleen in de politiek maar ook als schoolmeester kon de 'aristocraat' Koenders een beetje rebels zijn.

Zijn passie voor politiek en democratie was ook merkbaar op school. Jan de Leeuw vertelt dat Koenders in het kader van geschiedenislessen in de zesde klas, zijn leerlingen ook iets over staatsinrichting wilde leren. Bijzonder voor die tijd was toch wel dat hij verkiezingen in de klas organiseerde.

Niets nieuws onder de zon

In 1936, toen Koenders aantrad, was hij 25 jaar en een van de jongste schoolhoofden van ons land. Bijna veertig jaar lang heeft hij met hart en ziel deze functie vervuld. Hij heeft in die hoedanigheid heel duidelijk meegewerkt aan de ontwikkeling van de moderne tijd met meer openheid en meer kansen voor iedereen om zich te ontplooiën. Toch is het beeld van een strenge, ouderwetse

In 1975 nam meester Koenders afscheid van de Sint Jozefschool. Achter van links naar rechts: Hennie Wameling, Antoon de Marie, Hans Wolters; onder: Willemien Wesseling (zittend), Annie Steinkamp, Leo Koenders, Tineke van Huet, Ben Weeink (foto: archief familie Koenders).

schoolmeester, mede door zijn eigen toedoen, altijd in stand gebleven. Bij zijn afscheid als schoolmeester verloor Eibergen de laatste ‘meester’, zo stelde hij in een interview. Onderwijzers zijn nu allemaal ‘meneer’. Dat vond hij een verarming. Hij zag dat als een van de grootste problemen van deze tijd. Men durft geen gezag meer uit te oefenen en wil geen gezag meer accepteren. Bij zijn afscheid werd hij toegezongen door leerlingen van de school. Marjolein Wielens herinnert zich nog enkele regels uit dat lied:

*Meester Koenders, dit was vandaag de allerlaatste keer
dat u onze school regeerde, heus dat komt echt niet meer.*

Inmiddels zijn we al weer zesendertig jaar verder in de tijd en worstelen we in onze maatschappij nog steeds met gezag en gezagsondermijning. Ook de strijd voor meer openheid en meer kansen voor iedereen om zich te ontplooiën, is nog steeds actueel.

“*Weend, aans niks as weend*”, zegt de Prediker in de Twentse bijbelvertaling van Anne van der Meiden, “*t is almoal weend en dat is ‘t. ’n Means kleait der wat of oonder de zun en wat wordt he der better van? Wat der wes hef, dat zal der aait wean en wat der doan is, dat zal der aait doan worden: ’t gef niks niejs oonder de zun.*”

Geesteren (Gld.), april 2011

Bert van der Ziel

Auteur

Bert van der Ziel (1947) is een zoon van de vroegere bakker Johannes van der Ziel aan de Laagte in Eibergen. Onder de titel ‘Een snotneus van na de oorlog’ heeft hij in de nrs. 46 en 53 van Old Ni-js jeugdherinneringen opgehaald. Hij werkt bijna veertig jaar bij de reclassering. Daarnaast is hij spreker bij uitvaartplechtigheden, desgewenst in het dialect. Wat hem drijft is zijn belangstelling voor levensverhalen tegen de achtergrond van andere tijden en omstandigheden.

Literatuur

Meiden, dr. Anne van der, *Biebel in de Twentse sproake*, Uitgeverij Jongbloed Heerenveen, 2009.

Weeink, Ben, *75 jaar Sint Jozefschool*, Uitgave van de Sint Jozefschool, 1979.

Krantenberichten uit 1975 bij het afscheid van Koenders als onderwijzer.

Krantenbericht uit 1979 bij het afscheid van Koenders uit de gemeenteraad van Eibergen.

Krantenbericht uit 1989 bij het afscheid van Ben Weeink als onderwijzer.

Interviews

Vraaggesprekken werden gevoerd met Jan de Leeuw (Eibergen), Inge Wielens (Eibergen), Marjolein Wielens (Gorssel) en Hennie Wesselink (Eibergen).

Noot

1. De auteur dankt Peter Rutgers (Eibergen) voor zijn bijdrage aan dit artikel.